CRNA GORA

MINISTARSTVO POLJOPRIVREDE, ŠUMARSTVA I VODOPRIVREDE

PLAN UPRAVLJANJA ŽIVOTNOM SREDINOM I DRUŠTVENIM UTICAJIMA

(AGENCIJA ZA PLAĆANJA – REGIONALNA KANCELARIJA)

„KUĆA POLJOPRIVREDE NIKŠIĆ“

JUN 2026. GODINE

SADRŽAJ

1. UVOD 3

2. SVRHA OVOG DOKUMENTA 4

3. OSNOVNE KARAKTERISTIKE PROJEKTOVANOG RJEŠENJA 5

4. RJEŠENJA VEZANA ZA RACIONALNU POTROŠNJU ENERGIJE I POVEĆANJE ENERGETSKE EFIKASNOSTI 7

5. SAŽETAK UTICAJA PROJEKTA NA ŽIVOTNU SREDINU I DRUŠTVO 9

6. PLAN UPRAVLJANJA ZAŠTITOM ŽIVOTNE SREDINE I DRUŠTVENIM UTICAJIMA (ESMP) 10

6.1. Plan ublažavanja uticaja na životnu sredinu i društvo 11

6.1.1. Uređenje i organizacija gradilišta 12

6.2. Plan praćenja (monitoring plan) 22

7. PROCEDURE INSTITUCIONALNE PRIMJENE I IZVJEŠTAVANJA 24

PRILOG I – PLAN UBLAŽAVANJA UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU I DRUŠTVO 26

PRILOG II – PLAN PRAĆENJA (MONITORING PLAN) 33

ANEKS BR. 1: ZAKONODAVNI OKVIR I STANDARDI 37

ANEKS BR. 2: OBRAZAC ZA PODNOŠENJE PRIGOVORA/ŽALBI 39

1. UVOD

Drugi projekat institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede u Crnoj Gori (MIDAS 2) odobren je u junu 2018. godine sa konačnim rokom raspoloživosti sredstava do 30. juna 2026. godine. Cilj projekta je unapređenje konkurentnosti sektora poljoprivrede i ribarstva u Crnoj Gori kroz poboljšanu državnu podršku u skladu sa zahtjevima za pristupanje EU.

Direktni korisnici projekta su individualni poljoprivredni proizvođači, poljoprivredna gazdinstva/preduzeća i ribari koji će imati koristi od programa grantova i povećati svoje kapacitete zahvaljujući projektu.

Institutionalni korisnici su:

- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV), uključujući Direktorat za ruralni razvoj, Direktorat za plaćanja, Savjetodavne službe, Direktorat za ribarstvo i Upravu za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove;
- Nacionalna referentna fitosanitarna laboratorija smještena na Biotehničkom fakultetu Univerziteta Crne Gore;
- Nacionalni stočarski sektor i prehrambena industrija;
- Lučki gradovi Bar i Herceg Novi, te druga mjesta u kojima će se razvijati ribarske lokacije.

U skladu sa Akcionim planom za usklađivanje sa pravnom tekovinom EU, Poglavlje 11 – Poljoprivreda i ruralni razvoj, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede radi na uspostavljanju 6 regionalnih kancelarija: Bijelo Polje, Berane, Podgorica, Nikšić, Pljevlja i Bar.

U maju 2020. godine počela je sa radom prva regionalna kancelarija Direktorata za plaćanja u Bijelom Polju, dok su u junu 2020. godine angažovana 4 savjetodavca koja su počela sa radom. Rekonstrukcija i opremanje ove kancelarije finansirani su iz sredstava projekata MIDAS i MIDAS 2. Takođe, u toku je izgradnja regionalnih kancelarija / kuća poljoprivrede u Beranama i Pljevljima.

U skladu sa prelazom sa projekta MIDAS 2 na Projekat razvoja sektora ribarstva i poljoprivredno-prehrambenog sektora otpornog na klimatske promjene (CRFASD, P507698), MPŠV namjerava da koristi ovaj ESMP za izgradnju Regionalne kancelarije Agencije za plaćanja / Kuće poljoprivrede u Nikšiću. Aktivnost se stoga tretira kao lokacijski specifičan CRFASD potprojekat i sprovodiće se u skladu sa Okvirom za upravljanje zaštitom životne sredine i društvenim uticajima (ESMF), Planom uključivanja zainteresovanih strana (SEP), Procedurama upravljanja radnim odnosima (LMP) projekta CRFASD i relevantnim Ekološkim i društvenim standardima (ESS) Svjetske banke. *Izvor: Dokumenti projekta CRFASD Svjetske banke i CRFASD ESMF.*

2. SVRHA OVOG DOKUMENTA

Ovaj ESMP je pripremljen u skladu sa zahtjevima Ekoloških i društvenih standarda Svjetske banke u okviru Projekta razvoja sektora ribarstva i poljoprivredno-prehrambenog sektora otpornog na klimatske promjene (CRFASD, P507698). Usklađen je sa Ekološkim i društvenim okvirom (ESF) Svjetske banke, relevantnim Ekološkim i društvenim standardima (ESS1, ESS2, ESS3, ESS4, ESS5 gdje skrining potvrdjuje neprimenjivost, ESS8 kao zahtjev za slučajno pronađena kulturna dobra i ESS10), te CRFASD ESMF-om, SEP-om i LMP-om. Tamo gdje se crnogorsko zakonodavstvo i zahtjevi ESS Svjetske banke razlikuju, tokom realizacije Projekta primjenjivaće se stroži zahtjev.

U slučaju neslaganja između ovog ESMP-a i Ugovora o zajmu za projekat CRFASD, ESCP-a, ESMF-a, SEP-a, LMP-a ili RPF-a, primjenjivaće se stroži ekološki i društveni zahtjev i specifični CRFASD instrumenti, uz potvrdu MPŠV/PMT-a i Svjetske banke. Ovaj ESMP pokriva rizike i uticaje aktivnosti vezanih za izgradnju Regionalne kancelarije Agencije za plaćanja na katastarskim parcelama br. 244/1 i 245/2, KO Nikšić, u obuhvatu Izmjena i dopuna Prostorno-urbanističkog plana (PUP) i Generalnog urbanističkog plana (GUR) opštine Nikšić.

Svrha ESMP-a je analiza i prikaz potencijalnih negativnih uticaja na životnu sredinu i društvo, te obezbjeđivanje adekvatnog upravljanja, ublažavanja i praćenja tokom izvođenja građevinskih radova, što će biti obavezujuće za Izvođača radova. Ključne komponente Plana upravljanja zaštitom životne sredine i društvenim uticajima su: Plan ublažavanja uticaja na životnu sredinu i društvo i Plan praćenja (monitoring plan) uticaja na životnu sredinu i društvo.

ESMP je sastavni dio programa radova i Izvođač će ga sprovoditi preko kvalifikovanog i iskusnog osoblja koje će biti odgovorno za ispunjavanje zahtjeva ESMP-a koji se odnose na zaštitu životne sredine. Izvođač i njegovi podizvođači radiće u potpunosti u skladu sa zakonima Crne Gore, standardima EU i zahtjevima Kreditora.

ESMP se stoga smatra kao lokacijski specifičan instrument za Regionalnu kancelariju Agencije za plaćanja u Nikšiću i primjenjivaće se zajedno sa procedurama skrininga iz ESMF-a, zahtjevima ESMP/C-ESMP-a, obavezama izvještavanja i obavještavanja o incidentima iz ESCP-a, zahtjevima objavljivanja/konsultacija i GRM-a iz SEP-a, zahtjevima o radu i radničkom GRM-u iz LMP-a, te procedurama RPF/ESS5 ukoliko se identifikuju uticaji vezani za zemljište ili se okolnosti promjene.

3. OSNOVNE KARAKTERISTIKE PROJEKTOVANOG RJEŠENJA

Na osnovu Projektnog zadatka Investitora i Urbanističko-tehničkih uslova (UTU) izdatih od strane Sekretarijata za uređenje prostora i zaštitu životne sredine Opštine Nikšić, izrađeno je Idejno rješenje, a nakon dobijanja saglasnosti Glavnog gradskog arhitekte, izrađen je i Glavni projekat POSLOVNOG OBJEKTA – KUĆA POLJOPRIVREDE – AGENCIJA ZA PLAĆANJA – Regionalna kancelarija, spratnosti P+1.

Glavni projekat obuhvata izgradnju Poslovnog objekta – KUĆA POLJOPRIVREDE – AGENCIJA ZA PLAĆANJA – Regionalna kancelarija, spratnosti P+1, u skladu sa Urbanističko-tehničkim uslovima br. 07-350-461 od 14. maja 2025. godine, izdatim od strane Sekretarijata za uređenje prostora i zaštitu životne sredine Opštine Nikšić, u okviru zadatih arhitektonsko-urbanističkih parametara i uz poštovanje važećih propisa i standarda koji uređuju izgradnju ove vrste objekata.

Objekat se nalazi na katastarskim parcelama br. 244/1 i 245/2, Katastarska opština (KO) Nikšić.

Sa funkcionalnog i organizacionog stanovišta, objekat je koncipiran kao slobodnostojeći. Imajući u vidu da je okolni prostor pretežno zauzet stambenim objektima namijenjenim za porodično stanovanje (stanovanje malih gustina), teško je postići potpunu arhitektonsku kompatibilnost sa postojećim izgrađenim okruženjem s obzirom na to da je projektovani objekat poslovni objekat specifične javne namjene. Uzimajući u obzir navedeno, Projektant je nastojao da izgled buduće Kuće poljoprivrede – Agencije za plaćanja uskladi primjenom materijala i boja sličnih onima u okruženju. Zadate građevinske linije i obavezna odstupanja od susjednih parcela u potpunosti su ispoštovani.

Propisani indeks zauzetosti lokacije, konfiguracija parcele i Projektni zadatak Investitora jasno su definisali vizuelni i funkcionalni izraz objekta, njegov prostorni raspored i primarne šeme cirkulacije. Pored toga, topografske i geotehničke karakteristike lokacije, kao i karakteristike okruženja, imale su značajan uticaj na arhitektonsko oblikovanje.

Jedan od primarnih ciljeva projektovanja bio je integrisanje savremenog arhitektonskog izgleda uz istovremeno postizanje najvišeg mogućeg nivoa usklađenosti sa karakterom okruženja, uzimajući u obzir različite namjene zemljišta na tom području (Poslovne aktivnosti okružene Objektima stanovanja manje I srednje gustine).

Objekat je projektovan sa jasno definisanim konceptom razvijenim kako horizontalno tako i vertikalno. Gabarit objekta i njegova volumetrijska kompozicija jasno odražavaju unutrašnju prostornu organizaciju i grupisanje funkcija vezanih za poslovne aktivnosti. Imajući u vidu da je ovo jedina lokacija unutar zone namijenjene za izgradnju poslovnog objekta, dok se okruženje sastoji pretežno od porodičnih stambenih objekata, predloženi objekat po svojoj veličini i materijalizaciji neizbježno postaje dominantna odlika u prostoru, čineći potpunu vizuelnu integraciju sa okolnim strukturama nemogućom.

Planirana izgradnja predstavlja jedinstvenu funkcionalnu cjelinu. Objekat je spratnosti P+1. Namijenjen je za smještaj nekoliko organizacija javnih službi koje sa funkcionalnog aspekta zajedno čine KUĆU POLJOPRIVREDE.

U objektu su planirane sljedeće organizacije:

- Agencija za plaćanja – Regionalna kancelarija – 16 radnih mjesta
- Inspekcijske službe – 20 radnih mjesta
- Savjetodavne službe – 12 radnih mjesta
- Opštinske kancelarije – 14 radnih mjesta

Na prizemlju su smještene Agencija za plaćanja i Savjetodavne službe, dok je prvi sprat predviđen za Inspekcijske službe i Opštinske kancelarije. Pored toga, obezbijeđene su zajedničke prostorije i komunikacioni prostori neophodni za sveobuhvatno i efikasno funkcionisanje objekta.

Ukupni unutrašnji raspored organizovan je kao koherentna i integrisana funkcionalna cjelina, sa odgovarajućim nivoom unutrašnje obrade i opremanja pogodnim za objekat ove vrste i namjene.

4. RJEŠENJA VEZANA ZA RACIONALNU POTROŠNJU ENERGIJE I POVEĆANJE ENERGETSKE EFIKASNOSTI

Položaj i orijentacija objekta uslovljeni su raspoloživim prostorom za gradnju na parceli, valorizacijom vizura, uslovima osunčanosti i slobodnim površinama na parceli namijenjenim za odmor.

U cilju sprečavanja pregrijavanja unutrašnjih prostorija, kao i nepovoljnog uticaja vremenskih prilika i vjetra, primijenjeno je sljedeće:

U svrhu toplotne zaštite objekta (sprečavanje pregrijavanja ljeti, odnosno gubitka toplote zimi), planirana je upotreba savremenih termoizolacionih i drugih materijala, i to:

- Termoizolacija podova na tlu;
- Termoizolacija svih međuspratnih konstrukcija;
- Termoizolacija u sklopu slojeva krova;
- Termoizolacija u sklopu fasadnih slojeva;
- Višekamerni profili fasadne stolarije, obrađeni termoizolacijom sa spoljne strane.

Veličina fasadnih otvora projektovana je u skladu sa dva kriterijuma: orijentacija, tj. izloženost suncu i atmosferskim uticajima, i potreba za prirodnim osvjetljenjem u skladu sa funkcijom/namjenom unutrašnjih prostorija.

Za zastakljivanje otvora koristi se termoizolaciono staklo koje zadovoljava standarde.

Otvori su dimenzionisani prema potrebama provjetravanja unutrašnjih prostorija i zadovoljavanju potreba za prirodnim osvjetljenjem.

Primjenom navedenog (u okviru ograničenja lokacije) postignuto je iskorišćavanje prirodnih potencijala, odnosno ostvarena je zaštita od nepovoljnih prirodnih uticaja, a sve u cilju uštede energije i ugodnog korišćenja objekta.

(Slika 1: 3D prikaz budućeg objekta)

(Slika 4: 3D prikaz uklapanja objekta u prostor)

5. SAŽETAK UTICAJA PROJEKTA NA ŽIVOTNU SREDINU I DRUŠTVO

Kao posljedica radova mogu se očekivati privremeni negativni uticaji na životnu sredinu i društvo: povećan nivo buke usljed radova, smanjena bezbjednost na putevima, rizici po zaštitu zdravlja i na radu (ZNR), moguće zagađenje zemljišta i vodnih resursa. Takođe, tokom izvođenja radova lokalno stanovništvo biće izloženo povećanom nivou buke, što će biti privremenog karaktera. U predmetnom području nema zaštićenih prirodnih niti nepokretnih kulturnih dobara koja bi doprinijela osjetljivosti područja u domenu negativnih uticaja projekta na životnu sredinu.

Lokacija gradilišta je u državnom vlasništvu/pod upravljanjem Crne Gore i nisu identifikovani neformalni korisnici; stoga se trenutno ne predviđa fizičko niti ekonomsko raseljavanje. Lokacija projekta nalazi se na katastarskim parcelama br. 244/1 i 245/2 KO Nikšić, u obuhvatu Izmjena i dopuna Prostorno-urbanističkog plana (PUP) – Generalne urbanističke razrade (GUR) Opštine Nikšić. Lokacija je u vlasništvu Države Crne Gore.

Pravilna primjena mjera iz Plana upravljanja zaštitom životne sredine i društvenim uticajima sprečava ili na minimum svodi uticaje na životnu sredinu i lokalno stanovništvo koji mogu biti povezani sa kratkoročnim ili dugoročnim negativnim efektima.

6. PLAN UPRAVLJANJA ZAŠTITOM ŽIVOTNE SREDINE I DRUŠTVENIM UTICAJIMA (ESMP)

Svrha ovog ESMP-a je izbjegavanje, a tamo gdje izbjegavanje nije moguće, smanjenje, ublažavanje i praćenje negativnih uticaja građevinskih radova na životnu sredinu i društvo do prihvatljivog nivoa. ESMP definiše mjere prevencije, kontrole, ublažavanja, praćenja, uključivanja zainteresovanih strana i izvještavanja koje se primjenjuju prije i tokom izgradnje i, gdje je relevantno, prije predaje objekta. ESMP je dio tenderske i ugovorne dokumentacije i obavezujući je za Izvođača radova, Stručni nadzor / Nadzorni organ i MPŠV/PMT u okviru njihovih nadležnosti.

Lokalne dozvole i zakonska odobrenja

Prije početka radova, MPŠV/PMT i Izvođač radova provjeriće i dokumentovati sve zakonske zahteve koji se odnose na objekat i lokaciju. Projekat u dosijeu mora minimalno sadržati:

- važeće Urbanističko-tehničke uslove i odobrenu dokumentaciju Glavnog projekta; UTU br. 07-350-461 od 14.05.2025. godine;
- dokaz o zahtijevanoj građevinskoj dozvoli, prijavi građenja ili drugom lokalno zahtijevanom odobrenju prema važećem crnogorskom zakonodavnom okviru o izgradnji; Prijava za građevinsku dozvolu podnijeta je 10. juna 2026. godine;
- potvrdu nadležnog organa za zaštitu životne sredine o tome da li je za ovu vrstu objekta i lokaciju odluka/elaborat procjene uticaja na životnu sredinu neophodan; U skladu sa relevantnim zakonodavstvom, za ovu vrstu objekta površine manje od 1000 m², nije potrebno sprovođenje procjene uticaja na životnu sredinu (EIA);
- uslove/saglasnosti za priključak na komunalnu infrastrukturu za vodosnabdijevanje, otpadne vode, atmosfersku kanalizaciju, električnu energiju i telekomunikacije, po potrebi;
- upotrebnu dozvolu ili ekvivalentnu dokumentaciju o predaji objekta, kada je to propisano zakonom Crne Gore.

Fizički radovi ne mogu započeti dok se ovi zahtjevi ne potvrde i ne dokumentuju.

Izvođač radova dužan je da pripremi i podnese lokacijski specifičan Plan upravljanja zaštitom životne sredine i društvenim uticajima Izvođača (C-ESMP) MPŠV/PMT-u i Stručnom nadzoru prije mobilizacije. C-ESMP će zahtjeve iz ovog ESMP-a, CRFASD ESMF-a, LMP-a, SEP-a i primjenjivog nacionalnog zakonodavstva prevesti u metodske procedure (metod izjave), planove organizacije gradilišta, obrasce za praćenje, vanredne procedure, procedure upravljanja radnicima, saobraćajne mjere, aranžmane za upravljanje otpadom i šablone za izvještavanje. Stručni nadzor će pregledati implementaciju, dok MPŠV/PMT zadržava ukupnu odgovornost na nivou Projekta za usklađenost i izvještavanje prema Svjetskoj banci.

C-ESMP mora eksplicitno obuhvatiti, kako je primjenjivo na ovoj lokaciji: metodske procedure; Plan ZNR; Plan upravljanja saobraćajem i bezbjednošću na putevima; Plan upravljanja otpadom; procedure za sprečavanje prosipanja i reagovanje u vanrednim situacijama; mjere za zdravlje i bezbjednost zajednice; Kodeks ponašanja radnika uključujući odredbe o SEA/SH (seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju / seksualnom uznemiravanju); aranžmane smještaja/kampa radnika ako ih ima; kontrole nabavke i skladištenja materijala; aranžmane za prijem i prosljeđivanje prigovora; proceduru za slučajno pronađena kulturna dobra; i restauraciju lokacije. Ovi zahtjevi moraju se odraziti u nabavnoj dokumentaciji i ugovorima o građenju i sprovoditi prije i tokom građevinskih radova.

Nikakva mobilizacija na gradilištu, rušenje, iskop, isporuka materijala, privremeno preusmjeravanje saobraćaja niti drugi fizički radovi ne mogu započeti dok C-ESMP i svi potrebni pod-planovi ne budu pregledani i prihvaćeni od strane PMT/Nadzora. Prihvatanje C-ESMP-a ne prenosi odgovornost Izvođača za implementaciju, zakonsku usklađenost, bezbjednost radnika, bezbjednost zajednice ili korektivne mjere.

ESMP se zasniva na vrsti, stepenu i trajanju identifikovanih uticaja na životnu sredinu i društvo. Izvođač radova će sprovoditi mjere i ukupni ESMP, dok će stručni nadzor obezbijediti sprovođenje. Obje strane će odražavati primjenu ESMP-a u svojim redovnim izvještajima.

Uloga i odgovornosti stručnog nadzora na gradilištu:

- Pregled zakonitog početka svih građevinskih radova;
- Pregled potpunosti i tačnosti sertifikata i zapisa nastalih tokom projektovanja i pružanje pojašnjenja, po potrebi;
- Nadzor/praćenje izvođenja građevinskih radova u skladu sa odobrenim projektom;
- Kontrola zahtjeva zaštite na radu na području objekta u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom za zaštitu zdravlja i bezbjednost na radu i Smjernicama za zdravlje i bezbjednost Svjetske banke;
- Kontrola poštovanja zaštite životne sredine tokom izvođenja radova (prema ESMP-u);
- Praćenje kvaliteta upotrebljenog građevinskog materijala i proizvoda i usklađenosti sa odgovarajućim zahtjevima kvaliteta i bezbjednosti;
- Nadzor nad pravilnim izvođenjem građevinskih radova kao i opremanjem kancelarijskim namještajem;
- Pružanje potvrde da su radovi završeni i priprema zahtjeva za Upotrebnu dozvolu (po potrebi) u skladu sa zakonodavstvom Crne Gore;
- Priprema mjesečnih izvještaja o trenutnom stanju građevinskih radova, otvorenim pitanjima i predlozima za njihovo otklanjanje za korisnika;
- Završni izvještaj o izgradnji mora biti odobren od strane korisnika;
- Priprema mjesečnih izvještaja o napretku za korisnika tokom nadzora nad izvođenjem radova. Format mjesečnog izvještaja o napretku dogovoriće korisnik i izabrani konsultant.

Stoga postoje 2 dijela:

A. Plan ublažavanja uticaja na životnu sredinu i društvo,

B. Plan praćenja (monitoring plan).

Treba imati na umu da gore navedeni dijelovi ESMP-a pod tačkama A. i B. mogu biti podložni izmjenama, odnosno ažuriranju tokom izvođenja radova i po dogovoru sa timom Svjetske banke.

6.1. Plan ublažavanja uticaja na životnu sredinu i društvo

Uticaji i predložene mjere ublažavanja na životnu sredinu uključeni su u Plan ublažavanja uticaja na životnu sredinu i društvo. Ovaj plan sumira sve očekivane uticaje na životnu sredinu i društvo i povezuje ih sa mjerama ublažavanja tokom izgradnje. Plan se poziva na prethodne uslove i izvještaje izdate od

strane ovlašćenih institucija, zakon i ugovornu dokumentaciju i odgovornost za njegovu implementaciju i nadzor.

Preporuke i predložene mjere za ublažavanje uticaja na životnu sredinu i društvo, kako je prikazano u Prilogu I, predstavljaju obavezu Izvođača radova. Mjere za ublažavanje uticaja na životnu sredinu i društvo biće uključene u projektovanje i izvođenje radova, a njihovi troškovi biće uključeni u jedinične cijene izvođenja radova.

ESMP je dio programa radova i Izvođač će ga sprovoditi preko kvalifikovanog i iskusnog osoblja koje će biti odgovorno za ispunjavanje zahtjeva u vezi sa zaštitom životne sredine i društva iz ESMP-a. Izvođač i njegovi podizvođači radiće u potpunosti u skladu sa zakonima Crne Gore, standardima EU i zahtjevima Kreditora.

Pored razmatranja zahtjeva Plana ublažavanja uticaja na životnu sredinu i društvo, tokom pripremnih faza za mobilizaciju radova sprovešće se i sljedeće dodatne aktivnosti:

- Organizaciju gradilišta priprema Izvođač radova.
- Elaborat o uređenju gradilišta obuhvata mjere zaštite životne sredine, mjere bezbjednosti i zdravlja na radu koje su u skladu sa zakonskim zahtjevima i zahtjevima Svjetske banke (uključujući mjere definisane u ESMP-u i Elaboratu o zaštiti i zdravlju na radu).
- Informaciona tabla gradilišta za prikaz kontakt detalja GRM-a i uspostavljanje GRM-a za radnike na projektu.
- Stručni nadzor i Investitor odgovorni su za to da li Izvođač sprovodi zahtjeve ESMP-a tokom organizacije gradilišta i izvođenja radova.

Izvođač priprema svoj C-ESMP prije početka radova. Izvođač radova će pripremiti predmetni Plan koji razmatra uslove za izvođenje radova iz ESMP-a. Plan zaštite životne sredine i društva Izvođača radova detaljno će prikazati način na koji će Izvođač sprovoditi aktivnosti vezane za mjere iz ESMP-a. Izvođač će predmetni plan dostaviti Investitoru na odobrenje.

Nakon odobrenja, Izvođač radova, zajedno sa licem iz tima Izvođača odgovornim za implementaciju Plana Izvođača, sastaće se sa predstavnikom stručnog nadzora (odgovornim za životnu sredinu i društvene uticaje) na gradilištu. Ako je plan odgovarajući i izvodljiv, Nadzorni organ će obavijestiti Izvođača da može započeti radove.

Nadzor i praćenje aktivnosti C-ESMP-a vršiće se na sljedeći način:

- Izvođač radova je primarno odgovoran za pripremu i implementaciju C-ESMP-a u skladu sa ugovorom o izvođenju radova.
- Nadzorni organ će izdati nalog Izvođaču u vezi sa poštovanjem pravila iz C-ESMP-a.
- Izvođač će imati svog predstavnika na gradilištu – Inženjera na gradilištu koji će biti odgovoran za realizaciju ugovora i poštovanje pravila Plana zaštite životne sredine i društva Izvođača.

6.1.1. Uređenje i organizacija gradilišta

Gradilište mora biti uređeno tako da je moguće nesmetano izvođenje svih planiranih radova i spriječiti pristup licima koja nijesu zaposlena na gradilištu. Ovo se odnosi na sve objekte Izvođača, skladišta, radionice, kampove za radnike (ako je primjenjivo), fabrike betona itd. Nakon uređenja gradilišta i tokom rada na terenu, izvođač je dužan da izradi poseban elaborat koji obuhvata:

- Obezbeđivanje postavljanja i obilježavanja granica gradilišta.
- Uređenje i održavanje puteva (prolaza, puteva, pruga itd.). Trase bezbjednih puteva za kretanje mehanizacije i raspored staza za kretanje radnika na gradilištu i pristupnih puteva gradilištu.
- Određivanje lokacije, prostora i načina rasporeda i skladištenja građevinskog materijala.
- Izgradnju i uređenje prostora za skladištenje opasnih materija.
- Način transporta, utovara, istovara i odlaganja građevinskog materijala i teških predmeta.
- Način obilježavanja i obezbjeđivanja opasnih mjesta i ugroženih zona na gradilištu.
- Način rada na mjestima gdje se pojavljuju štetni gasovi, prašina, pare, gdje može doći do požara i drugo.
- Uređenje električnih instalacija za rad i osvjetljenje na pojedinim lokacijama na gradilištu.
- Određivanje vrste i lokacije građevinskih mašina i obezbjeđenje prema lokaciji gradilišta.
- Određivanje vrste i načina izrade građevinskih skela.
- Način zaštite od pada sa visine ili u dubinu.
- Određivanje radnih mjesta na kojima postoji povećana opasnost po život i zdravlje radnika, kao i vrsta i količina ličnih zaštitnih sredstava ili zaštitne opreme.
- Način snabdijevanja gradilišta pijaćom i tehničkom vodom, kao i odvođenje otpadnih voda iz objekta.
- Mjere i sredstva zaštite od požara na gradilištu.
- Izgradnju, uređenje i održavanje sanitarnih čvorova na gradilištu.
- Organizovanje prve pomoći na gradilištu.
- Po potrebi, organizovanje smještaja, ishrane, prevoza radnika na gradilište i sa gradilišta.
- Druge potrebne mjere za zaštitu lica – zaposlenih na gradilištu.

Svi materijali, oprema, privremene instalacije i građevinska postrojenja skladištiće se u određenim, jasno obilježenim zonama unutar gradilišta. Skladišni prostori moraju biti uređeni tako da se materijali mogu bezbjedno pregledati, ručno ili mehanički manipulisati i uklanjati bez blokiranja pristupnih puteva, evakuacionih puteva, pješačkih staza, susjedne imovine ili javnih puteva. Visine slaganja, odstojanja, zahtjevi za prevenciju požara i mjere za sprečavanje prosipanja biće definisani u planu organizacije gradilišta i C-ESMP-u. Opasne materije skladištiće se na nepropusnim površinama sa sekundarnim spremnicima, Etiketama i opremom za sanaciju prosipanja (spill kits).

Na gradilištima na kojima ne postoji mogućnost skladištenja građevinskog materijala u potrebnim količinama, dozvoljeno je dopremanje materijala samo u količinama koje se mogu uskladištiti bez blokiranja pristupa i prolaza i bez opasnosti od urušavanja.

Pomoćni objekti na gradilištu, kao što su stolarske, bravarske i druge radionice, po pravilu treba postaviti van opasnih zona na gradilištu. Ako to nije moguće, moraju se predvidjeti i obezbijediti odgovarajuće mjere zaštite radnika koji rade u ovim objektima.

Ako su pomoćni objekti na gradilištu izrađeni u cjelini ili djelimično od zapaljivog materijala, moraju se preduzeti mjere zaštite od požara na gradilištu, u skladu sa postojećim propisima.

U cilju obezbjeđivanja uslova rada u zatvorenim radnim prostorijama, treba preduzeti mjere bezbjednosti radi smanjenja štetnih uticaja: gasova i para, visokih ili niskih temperatura, vlage, prašine, otrova, atmosferskog pritiska, buke i vibracija, eksplozija gasa, svih vrsta zračenja, kao i drugih štetnosti, i njihovo svođenje na granice dozvoljene važećim propisima o zaštiti i zdravlju na radu.

Na svakom novom gradilištu moraju se obezbijediti higijensko-sanitarni uređaji i prije početka građevinskih radova: toaleti, umivaonici, instalacije pijaće vode, prostorije za boravak radnika tokom loših vremenskih prilika i sušenje mokre odeće itd., u skladu sa postojećim propisima o zaštiti na radu.

Za radove koji se izvode na otvorenom prostoru pod nepovoljnim klimatskim, atmosferskim i drugim uticajima, Izvođač određuje mjere zaštite na radu u cilju obezbjeđivanja potrebnih uslova rada i obezbjeđuje upotrebu odgovarajuće lične zaštitne opreme pri izvođenju radova.

Na svakom gradilištu mora se organizovati odgovarajuća i efikasna služba prve pomoći za izvođenje hitnih intervencija u slučaju povreda radnika.

U zavisnosti od stepena opasnosti, broja radnika, lokacije gradilišta i njegove udaljenosti od zdravstvenih ustanova, na gradilištu se moraju obezbijediti potrebni sanitarni i drugi objekti i odgovarajući stručni kadar za pružanje prve pomoći.

Materijali, elementi i konstrukcije za izgradnju ili rekonstrukciju objekata moraju imati dovoljan stepen bezbjednosti i otpornosti na uticaje svih sila i uticaja kojima mogu biti izloženi.

Na gradilištu na kome se izvode radovi, sav horizontalni i vertikalni transport vrši se primjenom raspoložive mehanizacije predviđene za ovu vrstu radova (buldožeri, bageri, utovarivači, kamioni). Radovi na ovom transportu odvode se pod nadzorom odgovornog lica.

Prilikom mašinskog iskopa mora se voditi računa o stabilnosti mašine. Tokom mašinskog iskopa, iskopana zemlja treba da se odlaže na udaljenosti koja ne ugrožava stabilnost stranica iskopa. Ivice iskopa mogu se opteretiti mašinama ili drugom teškom opremom samo ako su preduzete mjere protiv obrušavanja usljed takvih opterećenja.

Za silazak radnika u iskop i izlazak moraju se obezbijediti čvrste ljestve takve dužine da prelaženje preko ivice iskopa iznosi najmanje 75 cm.

Nakon vremenskih nepogoda, mrazeva, topljenja snijega i nakon dužeg prekida radova, prije ponovnog početka radova, rukovodilac radova na iskopu mora pregledati stanje radova i, po potrebi, preduzeti odgovarajuće mjere zaštite od opasnosti od urušavanja stranica iskopa.

Iskop zemljišta do dubine od 100 cm može se vršiti bez mjera obezbjeđenja, ako to čvrstoća zemljišta dozvoljava. Iskop zemljišta na dubinama većim od 100 cm može se vršiti samo uz postepeno obezbjeđenje stranica iskopa. Obezbjeđenje stranica iskopa nije potrebno ako su stranice izrađene pod uglom unutrašnjeg trenja zemljišta (prirodni nagib terena) gdje se iskop vrši, niti pri stepenastom iskopu do dubine od 200 cm i uglu od 60°. Rastezi i kanali moraju se izvoditi na način koji omogućava nesmetan rad na obezbjeđenju stranica, kao i rad radnika u njima. Najmanja širina rovova ili kanala dubine do 100 cm određuje se na osnovu projekta. Za dubinu preko 100 cm, širina rova ili kanala mora biti takva da čista širina rova ili kanala nakon obezbjeđenja iznosi najmanje 60 cm.

Drvo i drugi materijali koji se koriste tokom iskopa za obezbjeđenje stranica rovova i kanala moraju po svojoj čvrstoći i dimenzijama odgovarati namjeni za koju su predviđeni u skladu sa važećim tehničkim propisima ili domaćim standardima.

Oplata za podupiranje stranica iskopa (rov, kanal, jama) mora biti najmanje 20 cm iznad ivice iskopa, kako bi se spriječio pad materijala sa terena u iskop. Uklanjanje oplate i zatrpavanje iskopa mora se vršiti prema uputstvima i pod nadzorom stručnog lica. Ako bi uklanjanje oplate moglo ugroziti bezbjednost radnika, oplata se mora ostaviti u iskopu.

Ako se iskop zemljišta za novi objekat vrši do dubine veće od dubine temeljhanja neposredno postojećeg objekta, takav rad se mora izvoditi po posebnom projektu, uz obezbjeđenje mjera zaštite na radu i mjera za obezbjeđenje susjednog objekta.

Ako se u rovove i kanale neobezbijeđenih stranica iskopa ugrađuju cijevi, vodovi i slično, na mjestima koja zahtijevaju pristup radnika dnu iskopa radi obavljanja potrebnih radova na tim cijevima, vodovima i dr., stranice rovova ili kanala moraju biti obezbijeđene na potrebnoj dužini od obrušavanja.

Tehničko rukovodstvo gradilišta kontroliše transport i manipulaciju, ne samo u pogledu otežanih uslova rada, već i u pogledu bezbjednosti.

Adekvatna komunikacija na gradilištu između svih strana mora biti uspostavljena od samog početka radova.

Vodosnabdijevanje treba riješiti priključkom na unutrašnju mrežu, u skladu sa važećim tehničkim propisima.

Zakon o radu („Službeni list Crne Gore“, br. 74/2019, 8/2021, 59/2021, 68/2021, 145/2021, 77/2024, 84/2024, 86/2024, 122/2025, 165/2025 i 51/2026) standardizuje prava i odgovornosti radnika. On definiše minimalnu starosnu dob za rad, minimalne zarade, dužinu radnog vremena i perioda odmora, zaštitu zdravlja i bezbjednost, opštu zaštitu od otkaza ugovora o radu, sindikate i kolektivne ugovore, prigovore, penzije i druge naknade.

Ako Izvođač ili bilo koji podizvođač angažuje strane radnike, primjenjivaće se isti standardi rada, ZNR, smještaja, zarada, radnog vremena, prigovora i nediskriminacije kao i za domaće radnike. Izvođač će provjeriti legalni status zaposlenja, radne dozvole/registraciju i ugovore prije raspoređivanja i zabraniće zadržavanje pasoša ili ličnih dokumenata, naknade za zapošljavanje koje se naplaćuju radnicima, prinudni rad, dječji rad i diskriminatorski tretman. Uvodna obuka (indukcija) radnika obezbijediće se na jeziku koji radnik razume. Ove odredbe biće uključene u C-ESMP i usklađene sa ESS2 i CRFASD Procedurama upravljanja radnim odnosima (LMP).

Izvođač radova vodiće evidenciju pogodnu za reviziju o ugovorima o radu, registraciji/osiguranju radnika, uvodnim obukama i obukama iz oblasti ZNR, izdavanju lične zaštitne opreme (LZO), kratkim obukama na gradilištu (toolbox talks), radnom vremenu, isplatama zarada, inspekcijama smještaja ako je primjenjivo, prigovorima i njihovom rješavanju, incidentima / zamalo izbjegnutim nesrećama (near misses) i korektivnim mjerama. Ova evidencija biće dostupna PMT/Nadzoru i Svjetskoj banci na zahtjev. Izvođač će uključiti iste obaveze iz LMP-a, ZNR-a, Kodeksa ponašanja, SEA/SH, GRM-a i izvještavanja o incidentima u sve podugovore i ostaće odgovoran za praćenje usklađenosti podizvođača.

Zakon o zaštiti i zdravlju na radu („Službeni list Crne Gore“, br. 51/2026) takođe obuhvata aspekte kao što su identifikacija i upravljanje rizicima po zdravlje i bezbjednost, uloge i odgovornosti svake strane, te definiše zahtjeve za bezbjedan rad. Takođe precizira upravljanje rizicima pri radu sa materijalima koji sadrže azbest. Na osnovu Zakona, poslodavac je dužan da obezbijedi zaštitne mjere sprečavanjem,

uklanjanjem i kontrolom rizika na radu, informisanjem i osposobljavanjem zaposlenih, uz odgovarajuću organizaciju i potrebna sredstva.

Procjena rizika je uređena Pravilnikom o načinu i postupku procjene rizika na radnom mjestu („Službeni list RCG“, br. 43/07, „Službeni list CG“, br. 14/2014) koji propisuje da je poslodavac dužan da donese i posjeduje akt o procjeni rizika za sva radna mjesta, kao i da utvrdi metode i mjere za otklanjanje rizika i obezbijedi njihovo sprovođenje.

Drugi relevantni pravilnici koji se tiču zaštite i zdravlja na radu obuhvataju:

- Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radu od rizika izloženosti kancerogenim, mutagenim ili reproduktivno toksičnim materijama („Službeni list CG“, br. 20/19);
- Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radu od rizika izloženosti hemijskim materijama („Službeni list CG“, br. 81/2016, 30/2017, 40/2018, 77/2021 i 93/2025);
- Pravilnik o mjerama zaštite na radu na privremenim ili pokretnim gradilištima („Službeni list CG“, br. 20/19);
- Pravilnik o planu mjera zaštite i zdravlja na radu („Službeni list CG“, br. 38/19);
- Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radnom mjestu i radnoj sredini („Službeni list CG“, br. 104/20);
- Pravilnik o mjerama zaštite od rizika izloženosti azbestu na radu („Službeni list CG“, br. 14/2027).

Izvođač radova usvojiće i sprovoditi Kodeks ponašanja za sve radnike, podizvođače i osoblje obezbjeđenja, uključujući izričite zabrane seksualne eksploatacije i zlostavljanja te seksualnog uznemiravanja (SEA/SH), uznemiravanja, zastrašivanja, odmazde i diskriminacije. Izvođač radova obezbijediće uvodne obuke i obuke osvježavanja znanja, istaknuti povjerljive kanale za prijavljivanje, obezbijediti rješavanje prigovora usmjereno na žrtvu i povjerljivo, te primijeniti disciplinske mjere za kršenja. Prigovori u vezi sa SEA/SH prosljeđivaće se kroz CRFASD GRM/SEA-SH protokol, bez zahtijevanja od žrtava da pruže dokaze ili detaljne iskaze izvan onoga što dobrovoljno odluče da otkriju. Prigovori povezani sa SEA/SH rješavaće se kroz povjerljive procedure usmjerene na žrtvu. Registar prigovora neće bilježiti identifikacione podatke izvan onoga što je strogo neophodno i uz pristanak žrtve. Odmazda prema podnosiocima prigovora, svjedocima ili licima koja podržavaju prigovore je zabranjena i tretiraće se kao ozbiljno kršenje ugovora.

U julu 2006. godine, Crna Gora je postala država članica Međunarodne organizacije rada (MOR) i time počela da usvaja, putem sukcesije, 68 konvencija čiji je potpisnik bila Državna zajednica Srbija i Crna Gora. Od tada, Crna Gora je takođe ratifikovala Konvenciju o zaštiti materinstva br. 183, Konvenciju o bezbjednosti i zdravlju u građevinarstvu br. 167, Konvenciju o promotivnom okviru za bezbjednost i zdravlje na radu br. 187 i Konvenciju o radu pomoraca iz 2006. godine. Time je Crna Gora ratifikovala sve konvencije MOR-a o ZNR u građevinskom sektoru.

Proces upravljanja zainteresovanim stranama i objavljivanja informacija

Uključivanje zainteresovanih strana: Odgovornosti PMT-a i Izvođača

Uključivanje zainteresovanih strana na nivou Projekta ostaje odgovornost MPŠV-a koje djeluje preko Tima za upravljanje projektom (PMT). PMT je odgovoran za javno objavljivanje ESMP-a, usklađenost sa CRFASD SEP-om, održavanje Projektnog GRM-a, angažovanje sa institucionalnim zainteresovanim stranama, izvještavanje prema Svjetskoj banci i obezbjeđivanje da se povratne informacije ugrade u

realizaciju projekta. Izvođač radova je odgovoran samo za angažovanje na nivou gradilišta u fazi izgradnje u okviru svoje kontrole, uključujući blagovremena obavještenja o radovima, ograničenjima saobraćaja i pristupa, informacije o bezbjednosti gradilišta, interakciju radnika i zajednice, prijem i prosljeđivanje prigovora na nivou gradilišta i implementaciju mjera ublažavanja. Izvođač neće zamijeniti obaveze PMTa iz SEP-a.

SEP zahtijeva pristupačno, blagovremeno i razumljivo objavljivanje informacija o projektu i smisleno angažovanje strana pogođenih projektom, drugih zainteresovanih strana i ranjivih grupa. Za ovaj ESMP, minimalni paket objavljivanja obuhvatiće ESMP, dinamički plan radova, aranžmane pristupa gradilištu/saobraćaja, kanale GRM-a, informacije o radničkom GRM-u i kontakt detalje fokusnih tačaka PMT-a i Izvođača.

Zahtjevi za uključivanje zainteresovanih strana za ovaj ESMP primjenjuju se primarno na faze tendera, pripreme, izgradnje i predaje potprojekta Kuće poljoprivrede u Nikšiću. Projektovanje objekta pripremio je Investitor/Projektant prije nabavke radova; stoga Izvođač nije odgovoran za konsultacije u fazi projektovanja, osim ako ugovor ne dodjeljuje obaveze razrade projekta, izmjena projekta ili projektovanja i izgradnje (projektuj i izgradi). Ako Izvođač predloži izmjene projekta ili metode građenja koje mogu uticati na pristup, bezbjednost, susjedne objekte, komunalne instalacije, korisnike objekta ili pružanje usluga, Izvođač će podržati konsultacije koje vodi PMT i objaviti relevantne metodske procedure prije sprovođenja. Najvažniji mehanizmi koji će biti razrađeni u Planu uključivanja zainteresovanih strana (SEP), koji priprema Izvođač prije bilo kakvih radova na lokaciji, obuhvataju:

- Izvještavanje zainteresovanih strana na utvrđeni način i u određeno vrijeme, kao što su početak građevinskih aktivnosti, poremećaji u postojećim komunalnim instalacijama ili pristupnim putevima, incidenti/nezgode na gradilištu itd.;
- Identifikovanje resursa, uloga i odgovornosti za implementaciju SEP-a;
- Sredstva za praćenje pravilne implementacije Plana i internu komunikaciju o rezultatima SEP-a;
- Održavanje odgovarajuće dokumentacije tokom čitavog životnog ciklusa Projekta (faze prije izgradnje, izgradnje i predaje);
- Upravljanje izmjenama u slučaju značajnih izmjena originalnog projekta;
- Povremenu reviziju procesa od strane nezavisne strane.

Analiza zainteresovanih strana

Zainteresovane strane koje treba da budu obuhvaćene izvještavanjem po SEP-u uključuju:

- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede kao vlasnika objekta i lokacije,
- Svjetsku banku kao kreditora,
- Opštinu Nikšić,
- Komšije,
- Pogođene članove zajednice,
- Radnike,
- Dobavljače,

- Javne medije.

PMT vodiće dnevnik uključivanja zainteresovanih strana identifikujući svaku grupu zainteresovanih strana, da li je do angažovanja već došlo, datum/metod angažovanja, primljene komentare, pruženi odgovor i naknadne aktivnosti. Za tendersku i pripremnu fazu, minimalno angažovanje obuhvatiće objavljivanje nacrta/konačnog ESMP-a, obavještenje Opštini Nikšić, pogođenim komšijama i budućim korisnicima objekta, te objavljivanje kanala Projektnog GRM-a. Tokom izgradnje, Izvođač će davati unaprijed obavještenja o radnom vremenu, izmjenama saobraćaja/pristupa, rizicima po bezbjednost i kontakt tačkama, i izvještavaće PMT o svim angažovanjima i prigovorima preko Stručnog nadzora.

Objavljivanje informacija

PMT uspostaviće odgovarajuće kanale komunikacije za angažovanje na nivou Projekta, a Izvođač za komunikaciju tokom izgradnje na nivou gradilišta. Kanali PMT obuhvatiće web stranicu MPŠV/Projekta, zvanični e-mail, javna obavještenja, oglasnu tablu opštine i Projektni GRM. Kanali Izvođača obuhvatiće informacionu tablu gradilišta, direktnu komunikaciju sa komšijama i radnicima, kratke obuke na gradilištu (toolbox talks), obavještenja na gradilištu i prosljeđivanje prigovora u GRM PMT-a. Od Izvođača se neće zahtijevati održavanje posebne web stranice osim ako je navedeno u ugovoru; bilo koji digitalni obrazac za prigovore biće smješten na web stranici Projekta/MPŠV ili drugoj platformi koju odobri PMT. Primjeri komunikacionih kanala razmatranih u ovoj fazi uključuju:

- Direktnu komunikaciju,
- Pripremu i distribuciju letaka sa informacijama o projektu,
- Informacije na oglasnim tablama,
- Informacije u lokalnim novinama, na radiju i/ili TV-u,
- Informacije na Web stranici,
- Informacije na lokalnim društvenim mrežama,
- Online sastanke.

Tačna sredstva i učestalost komunikacije biće utvrđeni u dokumentu SEP-a.

Konsultacije i učešće

Konsultacije će započeti tokom finalizacije tendera / pripremne faze i nastaviti se tokom izgradnje. Prije dodjele ugovora ili prije početka radova, PMT će objaviti ESMP i pozvati na komentare Opštinu Nikšić, pogođene komšije, buduće korisnike objekta, predstavnike radnika gdje je primjenjivo i relevantne javne institucije. Prije mobilizacije, Izvođač će učestvovati na početnom sastanku sa PMT-om, Stručnim nadzorom i pogođenim lokalnim zainteresovanim strana kako bi predstavio dinamički plan radova, radno vrijeme, aranžmane saobraćaja/pristupa, mjere ZNR/bezbjednosti zajednice i kanale za prigovore. Tokom izgradnje, angažovanje na nivou gradilišta odvijaće se kad god dođe do izmjena rasporeda, ograničenja saobraćaja, bučnih aktivnosti, prekida komunalnih usluga, incidenata, pritužbi ili izmjena projekta/metoda sa uticajem na zajednicu. Zapisnici će pratiti šablon zapisnika sa konsultacija iz CRFASD SEP-a.

Mehanizam za rješavanje prigovora/žalbi (GRM)

Glavna svrha razvoja Mehanizma za rješavanje prigovora/žalbi (GRM) je obezbjeđivanje efikasne i sistematične procedure u odgovaranju na upite, povratne informacije i prigovore korisnika i pogođenih

zajednica, drugih ključnih zainteresovanih strana, opšte javnosti i radnika (uključujući radnike podizvođača). GRM ima za cilj da pruži jasnoću i predvidljivost o tome kako će se prigovori primati, procjenjivati i rješavati, kao i pratiti. Specifične aktivnosti su opisane za svaki od ovih koraka.

Mora se napomenuti da Mehanizam za rješavanje prigovora ne ograničava pravo oštećene strane da podnese predmet sudu već u prvoj ili bilo kojoj fazi procesa rješavanja prigovora. Izvođač je dužan da uspostavi i efikasno upravlja sa dva odvojena GRM-a: jednim za pogođenu zajednicu i posebnim za radnike.

Mehanizam za prigovore opšte javnosti

Tokom izvođenja građevinskih radova, Lica pogođena projekatom (PAP) mogu se osjećati nepravedno tretiranim. Ako se to dogodi, ljude treba podstaći da podnesu svoje prigovore na blagovremen i efikasan način bez direktnog obraćanja sudu, odnosno putem mehanizma za prigovore. Mehanizam za prigovore, međutim, ne smije ometati pristup PAP-a sudskim ili upravnim pravnim lijekovima.

Informacije o Mehanizmu za rješavanje prigovora (GRM) projekta CRFASD objavljene su na web stranici MPŠV/Projekta https://www.gov.me/clanak/mehanizam-za-rjesavanje-zalbi-na-projektu i biće istaknute na informacionoj tabli gradilišta, na ulazu u gradilište i na lokaciji dogovorenoj sa Opštinom Nikšić. Budući da je CRFASD Projektni GRM uspostavljen u okviru SEP-a, ovaj ESMP neće stvarati poseban ili kontradiktoran mehanizam. Izvođač radova održavaće tačku prijema prigovora na nivou gradilišta i odmah registrovati i proslijediti sve prigovce fokusnoj tački PMT GRM-a, zadržavajući kopije u dnevniku prigovora na gradilištu radi nadzora i izvještavanja. Procedura GRM-a na nivou gradilišta i PMT-a obuhvatiće, minimalno, registraciju svakog prigovora, potvrdu prijema u kratko definisanom roku, pregled i dodjelu odgovornosti, pisani odgovor u roku definisanom procedurom SEP/PMT-a, eskalaciju/žalbu ako podnosilac nije zadovoljan, i zatvaranje samo nakon što se ishod zabilježi. Anonimni prigovori biće prihvaćeni i obrađeni u mjeri u kojoj je to moguće. Na oglasnoj tabli biće istaknuti fokusna tačka PMT GRM-a, fokusna tačka Izvođača na gradilištu, e-mail adresa, telefonski broj, poštanska/gradilišna adresa, radno vrijeme za lično podnošenje, mogućnost anonimnog podnošenja i izjava da korišćenje GRM-a ne sprečava pristup upravnim ili sudskim pravnim lijekovima.

Prigovori koji su upućeni Izvođačima tokom izvođenja radova na rušenju i izgradnji prosljeđuju se Menadžeru projekta u PMT. Čak i ako Izvođač odluči da prigovor riješi odmah, Izvođač mora pripremiti dokumentaciju o postupku rješavanja prigovora i poslati je Menadžeru projekta u PMT. Izvođači su dužni da imenuju lice iz reda zaposlenih odgovorno za prijem i rješavanje prigovora.

Lica pogođena projekatom, radnici i druge zainteresovane strane mogu podnijeti prigovore putem bilo kog kanala CRFASD GRM-a, uključujući kanale PMT-a, tačku prijema Izvođača na gradilištu, e-mail, telefon, pisani obrazac za prigovore, kutiju za prigovore ili ličnim podnošenjem. Od zainteresovanih strana se neće zahtijevati da prigovore podnose samo Izvođaču. Izvođač će potvrditi prijem prigovora na gradilištu i proslijediti ih fokusnoj tački PMT GRM-a u roku od jednog radnog dana. PMT će upravljati registracijom, praćenjem, odgovorom i eskalacijom u skladu sa CRFASD SEP-om. Anonimni prigovori biće prihvaćeni kada kontakt informacije nijesu navedene.

Kontakt informacije GRM-a:

- **Naziv projekta:** Projekat razvoja sektora ribarstva i poljoprivredno-prehrambenog sektora otpornog na klimatske promjene (CRFASD)
- **Naziv potprojekta:** Kuća poljoprivrede Nikšić

- **Institucija odgovorna za sprovođenje:** Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV), Crna Gora
- **Adresa:** PC Kruševac, Rimski trg br. 46, 81000 Podgorica
- **E-mail:** marija.klikovac@t-com.me (stariji ekspert za praćenje i evaluaciju)
- **Website:** https://www.gov.me/mpsv
- **Telefon:** +382 20 482 262; +382 20 482 278

U slučaju neuspjeha sistema za rješavanje prigovora, PAP mogu podnijeti svoj predmet odgovarajućem sudu.

Oštećeno lice (PAP) biće informisano da postupi na sljedeći način:

1. Kontaktira Izvođača na sljedeći način: lično preko određenog broja telefona, putem e-maila, redovnom poštom.
2. Podnese prigovor i pruži informacije o slučaju. Svaki prigovor biće registrovan i dodijeljen mu broj za praćenje. Odgovori na sve prigovore moraju se dostaviti u roku od 15 dana od dana prijema (ili 25 dana u slučajevima kada rješavanje prigovora zahtijeva poseban trud).
3. Dogovori sa PMT / Izvođačem mjeru ublažavanja.
4. Dogovori sa PMT / Izvođačem rok za rješavanje prigovora. Prigovori se moraju riješiti u roku od dvije nedjelje, ili kako je drugačije navedeno u zakazanom sporazumu.
5. Potpiše izvještaj o prigovoru ako je mjera ublažavanja sprovedena kako je dogovoreno.
6. Zatraži pravnu zaštitu od Izvođača ako nije zadovoljan gore navedenom procedurom preko određenih brojeva telefona, lično, putem e-maila ili redovnom poštom.
7. Zatraži zaštitu pred sudom ako sve ostalo ne uspije.

Ako podnosilac prigovora nije zadovoljan odgovorom Izvođača ili ako Izvođač ne odgovori u dogovorenom roku, podnosilac prigovora može eskalirati prigovor direktno fokusnoj tački PMT GRM-a. Pravo na korišćenje upravnih ili sudskih pravnih lijekova prema zakonodavstvu Crne Gore ostaje dostupno u svakom trenutku i nije ograničeno Projektnim GRM-om.

U situaciji kada Komisija za prigovore nije u mogućnosti da riješi određeno pitanje verifikovano kroz mehanizam za prigovore ili ako radnja nije potrebna, pružiće detaljno objašnjenje/obrazloženje zašto pitanje nije rešavano. Odgovor će takođe sadržati objašnjenje o tome kako lice/organizacija koja je podnijela prigovor može nastaviti sa procedurom u slučaju da ishod nije zadovoljavajući.

Iako je mehanizam za prigovore dizajniran da izbjegne dugotrajne sudske postupke, on ne ograničava pravo građanina da predmet podnese direktno sudu, u skladu sa pravnim okvirom Crne Gore, uključujući formalnu sudsku žalbu.

Obrazac za prigovore javnosti u Aneksu 2 biće CRFASD/Projektni obrazac za prigovore usklađen sa šablonima GRM-a iz SEP-a i ESMF-a. Biće dostupan na web stranici MPŠV/Projekta, na gradilištu, preko kancelarije Izvođača na gradilištu i putem drugih kanala koje odobri PMT. Obrazac će omogućiti anonimna podnošenja, zahtjeve za povjerljivošću, željeni metod kontakta, kategoriju prigovora i eskalaciju ka PMT.

Predložene platforme za registraciju prigovora uključuju:

- kutiju postavljenu na ulazu u gradilište sa obrascima za prigovore,
- e-mail,
- telefonski broj,
- digitalni obrazac dostupan na web stranici Izvođača (ako ima web stranicu).

Kontakt podaci

Prigovori se mogu podnijeti imenovanom Koordinatoru za prigovore:

Ime, Prezime, Pozicija, Sektor, Kompanija, Adresa, Broj telefona, E-mail.

Mehanizam za prigovore radnika

Izvođači, za fazu izgradnje, i budući korisnik objekta, za fazu eksploatacije, sprovešće nezavisni sistem upravljanja prigovorima kako bi omogućili radnicima da iznesu opravdane zabrinutosti na radnom mjestu. Ovo uključuje pritužbe u vezi sa nepoštovanjem pitanja Zaštite i zdravlja na radu, slučajeve diskriminacije i nepoštovanja jednakih mogućnosti; uslove rada; smještajne kapacitete; zarade itd.

Mehanizam za prigovore radnika pratiće iste principe kao i onaj kreiran za opštu javnost, dopunjen specifičnim pitanjima relevantnim za radnike: na prigovore se mora odgovoriti na blagovremen i efikasan način bez straha od odmazde; pristup mehanizmu za prigovore neće zamijeniti niti ometati naknadni pristup drugim mehanizmima zaštite; investitor će informisati radnike o mehanizmu za prigovore prilikom zapošljavanja i učiniti im ga dostupnim.

Sistem upravljanja prigovorima razmotriće mogućnost direktnog kontaktiranja člana rukovodstva gradilišta. Kontaktirani članovi osoblja moraju zabilježiti prijavljeni prigovor ili neusklađenost i moraju to prijaviti menadžeru gradilišta.

Menadžer gradilišta potvrdće prijem prigovora u roku od 3 radna dana i riješiti prigovor ili neusklađenost u roku od 15 radnih dana. U slučajevima kada problem ne može biti riješen, pripremiće se akcioni plan sa navedenim potrebnim aktivnostima i predviđenim rokom za rješavanje problema i dostaviti Generalnom direktoru.

Izvođači i korisnici objekta obezbijediće mogućnost radnicima da povjerljivo prijave prigovor ili neusklađenost.

Sistem prigovora omogućiće osoblju i podizvođačima da daju povratne informacije o bilo kom elementu rada putem e-maila ili ručnom dostavom u kutiju postavljenu na gradilištu. Prigovori će se bilježiti u tabelu (spreadsheet) gdje će se zatim delegirati odgovarajućem licu na rješavanje. Prigovori će biti povjerljivi, a osoblje i izvođači ni na koji način neće biti kažnjeni zbog davanja povratnih informacija.

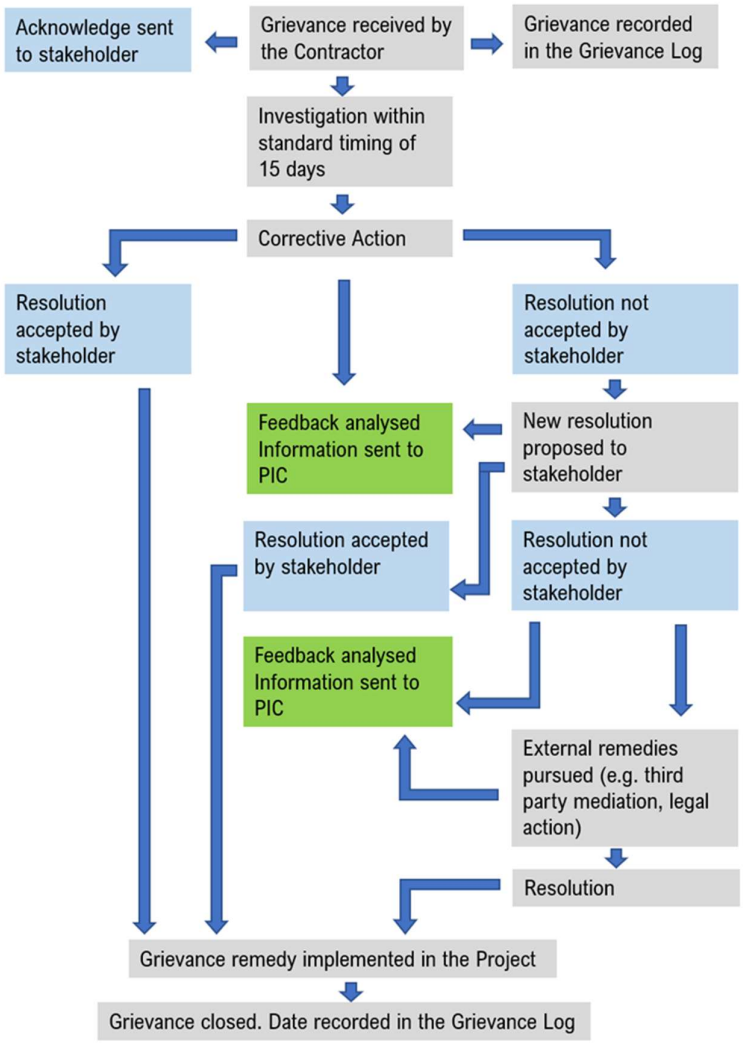
Obrazac za prigovore radnika biće CRFASD obrazac za prigovore radnika ili ekvivalent odobren od strane PMT-a usklađen sa LMP-om. Biće dostupan u štampanoj formi na gradilištu i, gdje se koristi digitalno podnošenje, na web stranici Projekta/MPŠV ili drugom kanalu koji odobri PMT, a ne na obaveznoj web stranici Izvođača.

Predložene platforme za registraciju prigovora uključuju:

- kutiju postavljenu na gradilištu sa obrascima za prigovore,
- e-mail,

- telefonski broj,
- ako izvođač ima web stranicu, digitalni obrazac treba da bude dostupan na web stranici.

U svakom trenutku, podnosioci prigovora mogu tražiti druge pravne lijekove u skladu sa pravnim okvirom Crne Gore, uključujući formalnu sudsku žalbu.

(Slika 5. Sažetak odgovora na prigovor / procesa rješavanja)

6.2. Plan praćenja (monitoring plan)

Pripremljen je i Plan praćenja projekta (Monitoring plan). Osnovne komponente plana praćenja obuhvataju sljedeće:

- Definisanje elemenata upravljanja rizicima i uticajima na životnu sredinu i društvo koje treba pratiti i na koji način;
- Posebne oblasti, lokacije i parametre koji se moraju pratiti;
- Primjenu standarda i kriterijuma;

- Praćenje nivoa buke u blizini naseljenih područja;
- Praćenje procesa nabavke materijala (provjera važećih dozvola);
- Trajanje i učestalost kao i procjenu troškova praćenja;
- Institucionalne odgovornosti vezane za praćenje i nadzor.

Na osnovu ovog ESMP-a i Priloga II, Stručni nadzor koristiće mjesečnu kontrolnu listu usklađenosti sa ESMP-om. Kontrolna lista obuhvatiće minimalno: dozvole/zakonska odobrenja; odobrenje C-ESMP-a; ograđivanje gradilišta i signalizaciju; bezbjednost saobraćaja i pješaka; ZNR i LZO; skele i kontrole rada na visini; stanje mašina/vozila i pranje točkova; kontrole prašine/buke; separaciju otpada i evidenciju o odlaganju; opasne materije i opremu za sanaciju prosipanja (spill kits); priključke za otpadne vode/komunalne instalacije; zaštitu vegetacije/drveća i ponovnu sadnju; obavještenja za zainteresovane strane; prigovore; incidente / zamalo izbjegnute nesreće; smještaj radnika ako ga ima; Kodeks ponašanja i obuke u vezi sa SEA/SH; i korektivne mjere. Potpisana kontrolna lista dostavljaće se MPŠV/PMT-u uz mjesečni izvještaj nadzora i čuvati u dosijeu Projekta.

7. PROCEDURE INSTITUCIONALNE PRIMJENE I IZVJEŠTAVANJA

Procedure institucionalne primjene

ESMP i druge informacije o Projektu objaviće MPŠV/PMT i učiniti ih dostupnim na lokalnom nivou preko Opštine Nikšić i informacione table na gradilištu. Za ovaj ESMP, „Investitor" označava Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV), koje djeluje preko odgovarajućeg Tima za upravljanje projektomPMT za realizaciju CRFASD-a. Izvođač radova može podržati objavljivanje na gradilištu, ali nije odgovoran za objavljivanje na nivou Projekta.

Izvođač radova sprovešće adekvatne mjere ublažavanja u oblasti zaštite životne sredine, društvenih problema i prigovora koji će se bilježiti tokom konsultacija, terenskih posjeta, neformalnih razgovora, zvaničnih dopisa i o tome voditi evidenciju.

Izvođač radova uspostaviće proceduru prijema prigovora na nivou gradilišta i proceduru za prigovore radnika u skladu sa CRFASD SEP-om i LMP-om, ali Projektni GRM ostaje mehanizam kojim upravlja PMT. Svi prigovori zajednice i radnika koje primi Izvođač biće uneseni u dnevnik na gradilištu i prosljeđeni PMT-u radi konsolidovanog praćenja, odgovora i izvještavanja. Ovaj ESMP koristiće CRFASD/SEP obrazac za prigovore i neće uspostavljati kontradiktoran obrazac za prigovore.

MPŠV/PMT je odgovoran za ukupnu implementaciju, objavljivanje, izvještavanje prema Svjetskoj banci i obezbjeđivanje da se ovaj usvojeni ESMP ugradi u tendersku i ugovornu dokumentaciju. Izvođač radova je odgovoran za pripremu i sprovođenje C-ESMP-a i svih mjera ublažavanja u fazi izgradnje u okviru opsega Izvođača. Stručni nadzor / Nadzorni organ odgovoran je za svakodnevnu verifikaciju, inspekcije gradilišta, pregled izvještaja Izvođača, mjesečno izvještavanje PMT-a o usklađenosti sa ESMP-om i predlaganje korektivnih mjera. Upućivanja na „ESMP" označavaju ovaj usvojeni ESMP; upućivanja na „C-ESMP" označavaju lokacijski specifičan plan implementacije Izvođača.

Prije mobilizacije, Izvođač radova dokumentovaće nulto (početno) stanje u koordinaciji sa Stručnim nadzorom i podnijeti zapisnik o nultom stanju PMT-u. Nulto stanje obuhvatiće datirane fotografije/video snimke granica gradilišta, susjednih objekata i pristupnih puteva; stanje javnih puteva i trotoara; postojeće komunalne instalacije i priključne tačke; uslove odvodnjavanja/atmosferskih voda; vegetaciju i drveće; lokacije osjetljivih receptora; trenutni pristup gradilištu i saobraćajne aranžmane; uslove buke/prašine prije izgradnje gdje se zahtijeva; sva vidljiva oštećenja na susjednoj imovini; i kartu granica gradilišta, skladišnih prostora i receptora bezbjednosti zajednice. Ovo nulto stanje koristiće se za procjenu kasnijih prigovora, zahtjeva za naknadu štete i obaveza restauracije.

Kako bi se obezbijedilo sprovođenje predloženih mjera za ublažavanje uticaja na životnu sredinu i društvo od strane Izvođača tokom izvođenja radova, moraju se preduzeti sljedeći koraci:

- Jasno naglasiti u tenderskoj i ugovornoj dokumentaciji obaveze Izvođača da pripremi sopstveni Plan zaštite i upravljanja životnom sredinom i društvom i preduzme mjere za ublažavanje uticaja na životnu sredinu i društvo kako je navedeno u prilozima ESMP-a;
- Tenderska dokumentacija eksplicitno će navesti da se priprema i sprovođenje C-ESMP-a, Kodeksa ponašanja radnika, Plana ZNR, Plana upravljanja saobraćajem, Plana upravljanja otpadom, Plana reagovanja u vanrednim situacijama, aranžmana GRM-a/komunikacije na gradilištu, zapisnika o nultom stanju i mjesečnog izvještavanja o ESMP-u smatraju ugovornim obavezama i da se smatraju uključenim u cijene Izvođača, osim ako nije drugačije obračunato u Predmjeru i predračunu radova (BoQ).

- U Predmjeru i predračunu radova neće postojati posebna stavka za nadoknadu troškova za potrebne mjere ublažavanja uticaja na životnu sredinu i društvo i aktivnosti praćenja, već će sve biti uključeno u jedinične cijene pozicija radova, odnosno Izvođač treba da uključi ove troškove u druge stavke iz Predmjera i predračuna radova.

Izvođač radova imenovaće kvalifikovano osoblje za životnu sredinu, društvena pitanja i ZNR odgovorno za svakodnevnu implementaciju C-ESMP-a. Izvođač će sprovoditi mjere ublažavanja, voditi evidenciju, odmah prijavljivati incidente i neusaglašenosti, i podnositi mjesečne E&S/ZNR izvještaje. Stručni nadzor provjeravaće implementaciju, izdavati naloge na gradilištu i zahtjeve za korektivne mjere, i pružati mjesečne nezavisne izvještaje o usklađenosti sa ESMP-om PMT-u. PMT će pregledati izvještaje, održavati konsolidovanu evidenciju o E&S Projekta, obezbjeđivati implementaciju SEP/GRM-a i izvještavati Svjetsku banku.

Procedure izvještavanja

Odgovornosti i učestalost izvještavanja

- **Izvještavanje Izvođača:** mjesečni E&S/ZNR izvještaj Stručnom nadzoru i PMT-u, uključujući implementaciju mjera ublažavanja, rezultate praćenja, evidenciju o otpadu, prigovore, obavještenja zainteresovanim strana, obuke radnika, evidenciju o Kodeksu ponašanja u vezi sa SEA/SH, incidente / zamalo izbjegnute nesreće i korektivne radnje. Hitno izvještavanje je obavezno za ozbiljne incidente, nezgode, smrtne slučajeve, značajne događaje zagađenja, navode o SEA/SH, radne sporove ili incidente vezane za bezbjednost zajednice.

- **Izvještavanje Stručnog nadzora:** mjesečni nezavisni izvještaj o usklađenosti sa ESMP-om prema PMT-u, uključujući nalaze inspekcije gradilišta, kontrolnu listu, neusaglašenosti, korektivne mjere i preporuke.

- **Izvještavanje PMT-a:** konsolidovano E&S izvještavanje Projekta prema Svjetskoj banci u skladu sa CRFASD ESCP/ESMF-om i internim aranžmanima izvještavanja o Projektu.

U skladu sa ESCP-om, Izvođač i Stručni nadzor pružće mjesečne ulazne podatke za praćenje E&S/ZNR za izvještavanje PMT-a. PMT će obavijestiti Banku o bilo kom incidentu ili nezgodi koja ima, ili je vjerovatno da će imati, značajan negativan uticaj na životnu sredinu, pogođene zajednice, javnost ili radnike ne kasnije od 48 sati nakon saznanja o incidentu/nezgodi, i pripremiće izvještaj o pregledu i Plan korektivnih mjera u okviru roka definisanog ESCP-om, osim ako nije drugačije dogovoreno sa Bankom. Hitno interno obavještavanje PMT/Nadzora obavezno je za svaki smrtni slučaj, tešku povredu, nezgodu sa gubitkom radnog vremena, značajno prosipanje/zagađenje, požar/eksploziju, saobraćajnu ili nezgodu u zajednici, štets na imovini trećih lica, bezbjednosni incident, osnovan ili navodni slučaj SEA/SH, priliv radne snage / konflikt u zajednici, ili bilo koji događaj za koji je vjerovatno da će imati značajan negativan uticaj na životnu sredinu, društvo, zdravlje ili bezbjednost. Za svaki značajan incident, PMT/Nadzor i Izvođač dokumentovaće trenutne mjere obuzdavanja, analizu uzroka, korektivne i preventivne mjere, odgovorna lica i rokove. Zatvaranje korektivnih mjera verifikovaće Nadzor i uključiti u mjesečno E&S/ZNR izvještavanje.

PRILOG I – PLAN UBLAŽAVANJA UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU I DRUŠTVO

Pitanje / Uticaj	Mjere ublažavanja	Troškovi instalacije	Operativni troškovi	Odgovornost za instalaciju	Odgovornost za operativni rad	Komentari	
PRIPREMNA I FAZA IZGRADNJE							PRIPREMNA I FAZA IZGRADNJE
Kvalitet vazduha / Prašina	• Širenje prašine od građevinskog materijala u vazduhu može biti uzrokovano: zemjanim radovima, transportom, kretanjem građevinske mehanizacije i transportnih vozila. - Održavati okolno okruženje (trotoare, puteve) čistim od šuta kako bi se smanjila prašina. - Neće biti prekomjernog rada građevinskih vozila u praznom hodu na gradilištu. - Kvašenje/prskanje vode tokom ljeta.	Uključeno u ponudu Izvođača	Uključeno u ponudu Izvođača	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa		
Kvalitet vode	• Pravilna primjena mjera za izvođenje radova u skladu sa Glavnim projektom, uključujući izgradnju drenaže.	Kao gore	Kao gore	Kao gore	Kao gore		

Pitanje / Uticaj	Mjere ublažavanja	Troškovi instalacije	Operativni troškovi	Odgovornost za instalaciju	Odgovornost za operativni rad	Komentari
	• Priključci za vodosnabdijevanje, otpadne vode, atmosfersku kanalizaciju i druge komunalne instalacije vršiće se samo na odobrene priključne tačke opštinske/urbanističke infrastrukture i u skladu sa komunalnim uslovima. Privremena građevinska otpadna voda ne smije se ispuštati u zemljište, površinske vode niti atmosfersku kanalizaciju. Kontrola sedimenta primjenjivaće se tokom zemljanih radova i radova na odvodnjavanju.					
Erozija i stabilnost zemljišta	• Geotehnički nadzor i praćenje stabilnosti su obavezni.	Kao gore	Kao gore	Kao gore	Kao gore	
Buka	• Građevinsko vrijeme biće ograničeno na dnevne sate (od 07:00 do 19:00 h). • Koristiće se savremena oprema i mehanizacija sa prigušivačima buke. • Redovno održavanje građevinske mehanizacije i opreme. • Izbjegavanje istovremenog rada više bučnih mašina, kada je to moguće.	Kao gore	Kao gore	Kao gore	Kao gore	
Biodiverzitet / Flora i fauna	• Čišćenje i uklanjanje vegetacije biće svedeno na minimum i na mjeru neophodnu za izvođenje radova. • Brzine vozila biće ograničene kako bi se spriječile nezgode koje uzrokuju sudare mehanizacije i životinja. • Poštovanje utvrđenih pravila za radnike o zabrani paljenja vatre, sakupljanja ptičjih jaja,	Kao gore	Kao gore	Kao gore	Kao gore	

Pitanje / Uticaj	Mjere ublažavanja	Troškovi instalacije	Operativni troškovi	Odgovornost za instalaciju	Odgovornost za operativni rad	Komentari
	uznemiravanja i lova divljih životinja i ptica, uništavanja biljnih vrsta i slično. • Prije čišćenja vegetacije, Izvođač će identifikovati drveće i veće žbunje koje treba zadržati ili presaditi gdje je to tehnički izvodljivo. Ako je uklanjanje većeg drveća neizbježno, zamjenska sadnja biće uključena u konačno hortikulturno/pejzažno uređenje lokacije, uz odobrenje PMTa i projektanta.					
Upravljanje otpadom	• Plan upravljanja otpadom treba izraditi prije početka radova. • Separacija, skladištenje i upravljanje otpadom biće precizirani u skladu sa važećim zakonodavstvom, uključujući odvajanje opasnog i neopasnog otpada, sakupljanje i konačno odlaganje od strane lica/upravljača licenciranog za upravljanje otpadom itd. • Neophodno je obezbijediti mobilne/hemijske toalete na gradilištu i ovlašćeno servisno preduzeće za premještanje i pravilno odlaganje otpadnih voda iz toaleta. • Komunalni otpad sakupljaće se u kontejnere namijenjene za tu svrhu i predavati ovlašćenom komunalnom preduzeću. • Strogo je zabranjeno spaljivanje bilo koje vrste otpada na gradilištu.	Kao gore	Kao gore	Kao gore	Kao gore	
Društvena pitanja	• Ograničeno radno vrijeme (od 07:00 - 19:00 h) kako bi se izbjeglo uznemiravanje stanovništva koje živi u blizini.	Kao gore	Kao gore	Kao gore	Kao gore	

Pitanje / Uticaj	Mjere ublažavanja	Troškovi instalacije	Operativni troškovi	Odgovornost za instalaciju	Odgovornost za operativni rad	Komentari
	• Iskopi i slični radovi ne bi trebalo da se izvode tokom jakog vjetra kako bi se izbjeglo širenje prašine. • Nekontrolisano odlaganje ili skladištenje treba izbjegavati. • Lokalnom stanovništvu daće se prednost pri privremenom zapošljavanju tokom radova. • Sprovešće se odgovarajuće objavljivanje informacija i konsultacije sa pogođenim licima i zajednicom. • Bezbjednost na putevima, ograničenje brzine, signalista koji kontroliše ulaz i izlaz sa gradilišta, TMP po potrebi itd.					
Šteta na imovini trećih lica	• U slučaju štete na imovini (pokretnim i nepokretnim stvarima) trećih lica, neophodno je nadoknaditi štetu u postupku mirnog rješavanja spora.	Uključeno u ponudu izvođača – Izvođač je dužan da obezbijedi polisu osiguranja koja će pokriti ovu vrstu događaja	Uključeno u ponudu izvođača	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa	
Kulturna baština	• U slučaju slučajno pronađenih kulturnih dobara (chance finds), treba pratiti važeće nacionalne zahtjeve, uključujući obilježavanje i obezbjeđivanje novootkrivenih lokacija kako bi se izbjegla oštećenja i odmah obavijestiti odgovarajući nadležni organ.	Kao gore	Kao gore	Kao gore	Kao gore	
Zdravlje i bezbjednost	• Plan zaštite i zdravlja na radu mora se izraditi prije početka rada kako je definisano Zakonom o zaštiti i zdravlju na radu („Službeni list RCG“, br. 51/2026).	Kao gore	Kao gore	Kao gore	Kao gore	

Pitanje / Uticaj	Mjere ublažavanja	Troškovi instalacije	Operativni troškovi	Odgovornost za instalaciju	Odgovornost za operativni rad	Komentari
	• Obezbijediti adekvatne garantne mjere kao i plan održavanja i inspekcija tokom eksploatacije objekta za bezbjedan rad lifta i sistema zaštite od požara. • • Primjena adekvatnih mjera energetske efikasnosti koje obuhvataju termoizolaciju, spoljnu stolariju, grijanje i LED rasvjetu. • Pristup gradilištu kontrolisaće se ogradom, kapijama, znakovima upozorenja i pravilima za posjetioce. Skele, ljestve, iskopi, operacije podizanja tereta, pokretna mehanizacija i radovi na visini kontrolisaće se i pregledati prema Planu ZNR. Svi radnici dobiće uvodnu obuku, LZO i obuku specifičnu za zadatak. Kodeks ponašanja i mjere prevencije SEA/SH su obavezni					
Bezbjednost saobraćaja i pješaka	• U skladu sa nacionalnim propisima, izvođač će obezbijediti da gradilište bude adekvatno obezbijeđeno i saobraćaj povezan sa gradilištem regulisan. Ovo uključuje, ali nije ograničeno na: - Obilježavanje, znakove upozorenja, barijere i preusmjeravanja saobraćaja: gradilište će biti jasno vidljivo, a javnost upozorena na sve moguće opasnosti. - Sistem upravljanja saobraćajem i obuku osoblja, posebno za pristup gradilištu i teški saobraćaj u blizini. Obezbjeđivanje bezbjednih prolaza i prelaza za pješake na raskrsnicama sa saobraćajem na gradilištu.	Kao gore	Kao gore	Kao gore	Kao gore	

Pitanje / Uticaj	Mjere ublažavanja	Troškovi instalacije	Operativni troškovi	Odgovornost za instalaciju	Odgovornost za operativni rad	Komentari
	- Prilagođavanje radnog vremena lokalnim saobraćajnim šemama, npr. izbjegavanje glavnih transportnih aktivnosti tokom špice u saobraćaju ili perioda kretanja stoke. - Aktivno upravljanje saobraćajem od strane obučenog i jasno obilježenog osoblja na gradilištu, ako je potrebno za bezbjedan i nesmetan prolaz građana. - Obezbjeđivanje bezbjednog i kontinualnog pristupa kancelarijama, prodavnicama i stambenim zgradama tokom aktivnosti renoviranja, ako objekat ostaje otvoren za javnost. Izvođač će pripremiti Plan upravljanja saobraćajem gdje se zahtijeva. Mjere će obuhvatiti bezbjedan ulaz/izlaz, kontrolu od strane signaliste/pomoćnika tokom kretanja vozila, ograničenja brzine, odvajanje pješaka, pranje točkova prije ulaska vozila na javne puteve, svakodnevno čišćenje blata/šuta i blagovremeno obavještavanje komšija o poremećajima u saobraćaju.					
Zaštita od požara	• Obezbijediti adekvatan sistem zaštite od požara korišćenjem pasivnih i aktivnih protivpožarnih materijala u cilju ublažavanja negativnih uticaja.	Kao gore	Kao gore	Kao gore	Kao gore	
Vanredne situacije	• Izradiće se akcioni plan za vanredne situacije koji će se sprovoditi u svim slučajevima vanrednih/incidentnih situacija (požar, klizišta, prosipanje ulja/goriva).	Kao gore	Kao gore	Kao gore	Kao gore	

PRILOG II – PLAN PRAĆENJA (MONITORING PLAN)

Pitanje	Parametar	Učestalost	Lokacija	Troškovi opreme	Operativni troškovi	Odgovornost za sprovođenje praćenja (obezbjeđivanje sredstava)
FAZA PRIJE IZGRADNJE						
Kvalitet vazduha	TSP, PM10 i sadržaj teških metala u TSP	Jednom prije početka izgradnje od strane akreditovane institucije	Unutar gradilišta i izvan njega, u pravcu duvanja vjetra i naselja	Uključeno u ponudu Izvođača	Uključeno u ponudu Izvođača	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa
Organizacija gradilišta	Odgovarajuće obilježavanje i organizacija gradilišta prije početka radova	Prije početka radova	Gradilište	Uključeno u ponudu Izvođača	Uključeno u ponudu Izvođača	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa
Informaciona tabla sa detaljima GRM-a, kutija za prigovore, Registar/Dnevnik GRM-a	Odgovarajući prikaz kontakt detalja GRM-a i kutija za odlaganje prigovora	Prije početka radova i nastaviti sa održavanjem do predaje gradilišta	Gradilište	Uključeno u ponudu Izvođača	Uključeno u ponudu Izvođača	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa
Radnički GRM	Uspostavljanje prostorija za radnike na projektu i radničkog GRM-a	Prije početka radova i nastaviti sa održavanjem do predaje gradilišta	Gradilište	Uključeno u ponudu Izvođača	Uključeno u ponudu Izvođača	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa
Kodeks ponašanja i podizanje svijesti o ZNR i SEA/SH	Obezbijediti da obrazac Kodeksa ponašanja potpiše svaki radnik na projektu i organizuje obuka i podizanje svijesti o ZNR i prevenciji i prijavljivanju SEA/SH	Prije početka radova i ponavljati u redovnim intervalima do predaje gradilišta	Gradilište	Uključeno u ponudu Izvođača	Uključeno u ponudu Izvođača	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa
FAZA IZGRADNJE						
Kvalitet vazduha	TSP, PM10 i sadržaj teških metala u TSP	Samo po prigovoru lokalnog stanovništva i susjednih parcela	Unutar gradilišta i izvan njega u pravcu vjetra i naselja	Uključeno u ponudu Izvođača	Uključeno u ponudu Izvođača	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa

GRM	Broj primljenih i rešenih prigovora u predviđenom roku ili eskaliranih ka PIU	Mjesečno	Na gradilištu projekta od strane fokusne tačke za GRM Izvođača	Uključeno u ponudu Izvođača	Uključeno u ponudu Izvođača	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa
Građevinski materijal i energetska efikasnost	Kontrola kvaliteta građevinskog materijala (posebno boja, rastvarača, hemikalija) kao i materijala vezanih za poboljšanje energetske efikasnosti (izolacija, spoljna stolarija, grijanje i LED rasvjeta)	Prilikom nabavke i prije početka ugradnje	Kontrola dokumentacije izvođača vezane za nabavku materijala na gradilištu (uvidom u deklaraciju proizvođača)	Uključeno u ponudu Izvođača	Uključeno u ponudu Izvođača	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa
Kvalitet otpadnih voda	Provjeriti da li se otpadnim i atmosferskim vodama upravlja putem odobrenih opštinskih/urbanih komunalnih priključaka ili odobrenih privremenih aranžmana. Pojedinačna ispuštanja otpadnih voda neće se koristiti osim ako to izričito ne odobri nadležni organ.	Jednom na kraju radova	Mjesto priključka na gradsku kanalizacionu mrežu	Uključeno u ponudu Izvođača	Uključeno u ponudu Izvođača	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa
Nivo buke	Radno vrijeme, Nivo buke	Svaki dan (subjektivno), takođe u slučaju prigovora komšija	Na granicama gradilišta	Minimalni	Uključeno u ponudu Izvođača	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa
Reakcija društva	Ukupno zadovoljstvo stanovništva završenim radovima	Razgovori tokom izgradnje i na kraju radova	Lokalna opština / Naselje u neposrednoj blizini	Minimalni	Uključeno u ponudu Izvođača	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa

Bezbjednost pješaka i saobraćaja	Kontrola da li je gradilište pravilno obilježeno i da li se poštuju saobraćajni propisi	Tokom izvođenja radova	Na gradilištu i oko gradilišta	Minimalni	Zanemarljivi troškovi, u okviru budžeta projekta	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa
Moguća šteta	Kontrola da li se radovi izvode u okviru dinamičkog plana radova i praćenje eventualne štete pričinjene trećim licima i njihovoj imovini	Tokom izvođenja radova	Na gradilištu i oko gradilišta	Na gradilištu i oko gradilišta	Uključeno u ponudu Izvođača	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa
Upravljanje otpadom	Upravljanje otpadom (uključujući opasni/neopasni, građevinski otpad, boje, rastvarače, hemikalije)	Po potrebi, odnosno kad god se otpad uklanja sa gradilišta	Na gradilištu	Uključeno u ponudu Izvođača	Uključeno u ponudu Izvođača	Izvođač pod nadzorom Investitora i Nadzornog organa
Nulto stanje (Baseline conditions)	Fotografski/video snimak nultog stanja; susjedni objekti, putevi, trotoari, komunalne instalacije, drenaža, vegetacija/drveće, osjetljivi receptori, uslovi saobraćaja/pristupa, postojeća oštećenja i granice gradilišta.	Jednom prije mobilizacije i ažuriranje nakon svake veće izmjene	Gradilište, pristupni putevi i neposredni susjedi	Uključeno u ponudu Izvođača	Uključeno u ponudu Izvođača	Izvođač priprema; Stručni nadzor verifikuje; MPŠV/PMT čuva evidenciju
Uključivanje zainteresovanih strana / GRM	Obavještenja o objavljivanju, dnevnik zainteresovanih strana, dnevnik prigovora, vremena odgovora, eskalacija ka PMT-u, povjerljivi zapisi o prosljeđivanju SEA/SH bez ličnih detalja.	Mjesečno i nakon svakog prigovora/konsultacija	Oglasna tabla gradilišta, kancelarija Izvođača na gradilištu, evidencija PMT-a	Minimalni	Uključeno u aranžmane Projekta/Izvođača	Izvođač bilježi prijem na gradilištu; Stručni nadzor provjerava; PMT upravlja Projektnim GRM-om

ANEKS BR. 1: ZAKONODAVNI OKVIR I STANDARDI

Zaštita životne sredine u Crnoj Gori uređena je državnim zakonodavstvom.

Agencija za zaštitu životne sredine je ključna institucija u Crnoj Gori odgovorna za formulisanje i sprovođenje strategije zaštite životne sredine.

Zakonodavstvo u oblasti životne sredine u Crnoj Gori

Okvir zakonodavstva o zaštiti životne sredine Crne Gore postavljen je u „Zakonu o životnoj sredini Crne Gore“ (objavljenom u „Službenom listu CG“, br. 52/2016, 73/2019, 73/2019, 84/2024). Ovaj Zakon proklamuje da je Crna Gora Ekološka država i da nadležni organi treba da rade na unapređenju kvaliteta životne sredine, smanjenju svih faktora koji imaju negativan uticaj na život i zdravlje ljudi i sprečavanju štetnih uticaja na čovjeka. Zakon takođe propisuje principe „zagađivač plaća“ i „korisnik plaća“.

Okvir crnogorskog zakonodavstva u oblasti upravljanja zaštitom životne sredine:

- Zakon o životnoj sredini („Službeni list CG“, br. 52/2016, 73/2019, 73/2019, 84/2024).
- Zakon o zaštiti prirode („Službeni list CG“, br. 54/2016, 18/2019, 84/2024).
- Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu („Službeni list CG“, br. 75/2018, 84/2024, 70/2026) definiše aktivnosti koje su predmet Procjene uticaja na životnu sredinu (EIA), postupke prethodne procjene, učešće javnosti u donošenju odluka, postupke procjene i verifikacije EIA od strane Agencije za zaštitu životne sredine i kriterijume za izvještaje o procjeni. Zakon je u potpunosti usklađen sa direktivama EU koje uređuju ovu oblast.
- Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu („Službeni list RCG“, br. 080/05 od 28.12.2005, „Službeni list CG“, br. 40/2011, 59/2011, 52/2016, 84/2024).
- Zakon o upravljanju otpadom („Službeni list CG“, br. 34/2024, 92/2024) predstavlja pravni okvir u oblasti upravljanja otpadom koji je u skladu sa direktivama Evropske unije (EU). Ovaj zakon uređuje planiranje upravljanja otpadom, klasifikaciju otpada, definiše uslove za upravljanje otpadom, prava, obaveze i pravne odgovornosti za operatere otpadom i druga pitanja od značaja za upravljanje otpadom. Nekoliko pravilnika i uredbi doneseno je kao dopuna Zakonu o upravljanju otpadom u Crnoj Gori.
- Državni plan upravljanja otpadom za period 2025-2029. godine („Službeni list CG“, br. 25/2026);
- Zakon o zaštiti vazduha („Službeni list CG“, br. 25/2010, 40/2011, 43/2015, 73/2019, 84/2024);
- Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini;
- Zakon o industrijskim emisijama („Službeni list CG“, br. 17/2019, 3/2023, 34/2024 i 84/2024);
- Pravilnik o načinu i rokovima za utvrđivanje statusa površinskih voda („Službeni list CG“, br. 25/2019 od 30. aprila 2019);
- Pravilnik o kvalitetu i sanitarno-tehničkim uslovima za ispuštanje otpadnih voda, načinu i postupku ispitivanja kvaliteta otpadnih voda i sadržaju izvještaja o utvrđenom kvalitetu otpadnih voda („Službeni list CG“, br. 56/2019 od 4. oktobra 2019);

i drugi podzakonski akti koji bliže uređuju ovu oblast.

Evropsko zakonodavstvo u oblasti životne sredine

Najvažnije direktive EU u pogledu upravljanja otpadom i procjene uticaja na životnu sredinu su:

- Direktiva 2008/98/EZ o otpadu;
- Direktiva 91/689/EEZ o opasnom otpadu (dopunjena Direktivom 94/31/EZ i 166/2006/EZ);
- Uredba (EZ) br. 1013/2006 o pošiljkama otpada.

Međunarodne dozvole, obavještenja i/ili sertifikati

Ove direktive definišu različite vrste deponija i navode operativne i tehničke zahteve na deponijama kako bi se spriječili negativni efekti na životnu sredinu (površinske vode, podzemne vode, zemljište i vazduh, i rizik po zdravlje ljudi). Prilozi određuju konstruktivne zahteve za različite vrste deponija i postupke kontrole i praćenja u fazi rada i fazi nakon zatvaranja. Nadalje, date su smjernice za kriterijume i postupke prihvatanja otpada. Određuje način prihvatanja otpada uključujući metode ispitivanja, granične vrijednosti i druge kriterijume za otpad prihvatljiv na različitim klasama deponija. Navodi koje vrste otpada su prihvatljive na različitim deponijama i koje granične vrijednosti moraju biti ispunjene.

Dodatne važne direktive EU o upravljanju otpadom i životnoj sredini su:

- Direktiva 2006/12/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 5. aprila 2006. godine o otpadu: Ova direktiva je okvirna direktiva o upravljanju otpadom u EU u cilju podsticanja prerade i ponovne upotrebe otpada. Ona navodi kategorije otpada, postupke odlaganja i prerade.
- Direktiva 85/337/EEZ o procjeni uticaja određenih javnih i privatnih projekata na životnu sredinu i Direktiva 97/11/EZ o izmjenama i dopunama Direktive Vijeća 85/337/EEZ o procjeni uticaja određenih javnih i privatnih projekata na životnu sredinu.

ANEKS BR. 2: OBRAZAC ZA PODNOŠENJE PRIGOVORA/ŽALBI

Projekat razvoja sektora ribarstva i poljoprivredno-prehrambenog sektora otpornog na klimatske promjene (CRFASD)

Referentni broj prigovora (popunjava fokusna tačka GRM-a):

A. Lične informacije	
Ime i prezime (opciono)	
Kontakt informacije (adresa, telefon, e-mail)	
Željeni način kontakta (označiti jedan)	☐ Telefon ☐ E-mail ☐ Lično ☐ Drugo: _____
B. Detalji o prigovoru	
Opišite vaš prigovor ili zabrinutost (šta se dogodilo, kada, gdje, ko je bio uključen)	
Kakav je uticaj ovo imalo na vas ili druge (npr. finansijski, društveni, na životnu sredinu, zdravlje i bezbjednost)?	
C. Prethodno preduzete radnje (ako ih ima)	
Da li ste ranije pokretali ovo pitanje kod Projekta ili bilo kog organa?	☐ Da ☐ Ne
Ako jeste, opišite kada i sa kim	
D. Željeni ishod	
Šta biste željeli da se dogodi kako bi se vaš prigovor riješio?	
E. Povjerljivost i pristanak	☐ Želim da moj identitet ostane povjerljiv.

	☐ Saglasan/saglasna sam da Projekat koristi informacije navedene u ovom obrascu za obradu mog prigovora.
Potpis (ako nije anonimno)	
Datum	
SAMO ZA INTERNU UPOTREBU GRM KANCELARIJE	
Datum prijema:	
Primio/la (ime i prezime):	
Način podnošenja:	☐ Lično ☐ E-mail ☐ Telefon ☐ Drugo
Kategorija prigovora:	
Preduzeta radnja / Pruženi odgovor:	
Datum odgovora podnosiocu prigovora:	

Napomena za Aneks 2: Ovaj obrazac za prigovore biće usaglašen sa CRFASD SEP/ESMF GRM šablonom prije objavljivanja. Omogućiće anonimna podnošenja, zahtjeve za povjerljivošću, višekanalne načine podnošenja i eskalaciju ka PMT-u ukoliko podnosilac nije zadovoljan odgovorom Izvođača.